

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

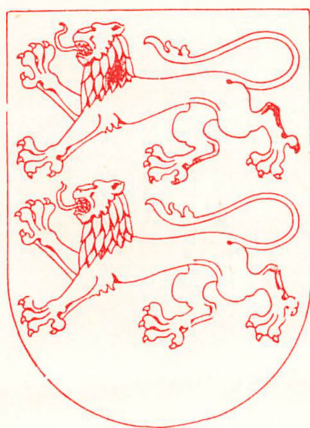
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

P. O. Andersen: *Brøns Højskole*

Glimt fra svundne tider.

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 4

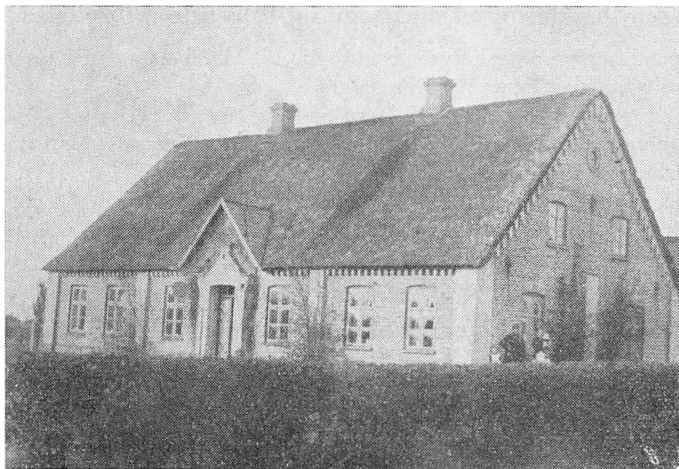
1. APRIL 1955

31. ÅRG.

Abonnement 3,00 kr. pr. kvartal

SØNDERJYDSK MÅNEDSSKRIFTS
BIBLIOTEK

BRØNS HØJSKOLE

Af P. O. Andersen.

Det er vist kun et fåtal af nuværende brønsere, der kender noget til højskolen i Brøns eller i det hele taget ved, at der har eksisteret en sådan. Det er forsåvidt tilgiveligt, som dens levetid var altfor kort til at den kunne sætte sig varige spor, og de, der arbejdede for dens oprettelse ligesåvel som de, der nød godt af dens påvirkning, for længst er under mulde. Alligevel er der efterladt noget skriftligt, som kan give et lille overblik over dens tilblivelse, dens genvordigheder, dens korte tilværelse og den udslættelse. At dette findes, kan vi takke en af foregangsmændene i sognet for, nemlig den begavede og energiske Lydik Jacobsen, Brøns mølle. Han var en af foregangsmændene, ja måske nok den drivende kraft i sagen, og som formand og senere også kasserer for den stiftende højskoleforening var det ham, der havde korrespondancen og regnskaberne i hænde og ham, der sørgede for, at de blev opbevaret, så de nu kan give et lille overblik over det, der skete.

Sandsynligvis er tanken om oprettelse af en højskole i Brøns blevet gennemdrøftet mand og mand imellem både indenfor og udenfor sognet, og da stemningen nok har været for den, var det første, der var at gøre, at se at fremskaffe den nødvendige kapital. Dette var tænkt på den måde, at der stiftedes en højskoleforening, der nærmest var at anse som et aktieforetagende, hvis medlemmer kunne tegne sig for een eller flere aktier.

Der udsendtes derfor til aktietegning følgende indbydelse:

Undertegnede tillader sig herved at indbyde til Aktietegning til Oprettelse af en Følkeshøjskole her paa Egnen til Efteraaret.

Aktiernes Størrelse bestemmes til 25 rd. engang for alle. —

Undervisningsgenstandene blive: Dansk, Historie, Geografi, Mathematik, Regning, Naturlære, Naturhistorie og Sang. —

Tillige paatænkes, forsaavidt ske kan, med Højskolen at forbinde en Undervisningsanstalt for Ukonfirmerede. —

Næste Generalforsamling er berammet til Søndagen den 6. Septbr. Stedet hvor, vil nærmere blive bekjendtgjort gennem Bladene. — —

Indbydelsen var undertegnet af en række mænd fra Brøns og omliggende sogne og øverst stod for Brøns sogn S. N. Schmidt og H. Chr. Jacobsen, for Skærbæk sogn J. Janniksen Bejer og Chr. Degn, der alle havde tegnet sig for hver to aktier, medens de andre på en undtagelse nær havde tegnet sig for en, indbydelsen var ikke dateret, men må være udsendt 1868.

På den foreløbige liste blev der tegnet følgende antal aktier i de forskellige sogne: Brøns 14, Skærbæk 11, Rejsby 20, Hviding 9, Vodder 12, Roager 4, Spandet 5, Gram 3, Seem 1, Døstrup 2, Mjolden 7, Brede 14, Skast 2, og Emmerlev 3, ialt 107 aktier. Efterhånden gik antallet op på 146, og det blev derfor besluttet at få oprettet en højskole snarest muligt.

Af lærerkræfter fik man truffet overenskomst med cand. theol. L. Koch og seminarist Buch, sidst konst. lærer i Kolsnap. En egnet bygning var man foreløbig ikke i besiddelse af, hvorfor man måtte benytte et lejet lokale. Den 2. november 1868 blev højskolen åbnet ved en lille højtidelighed, hvor pastor Riis Lawsen og højskoleforstander cand. theol. Koch talte. Samme dag blev der sendt en skrivelse til kongeligt kirkevisitatorium for Tørninglen provsti i Haderslev med meddelelse om skolens åbning. Efter få dages forløb kommer der fra kirkevisitatoriet en forespørgsel af følgende indhold:

Haderslev, den 12. Nov. 1868

I Henhold til Deres Skrivelse af 2. d. M. i hvilken De tilmelder os, at Højskolen i Brøns under 2d. M. er bleven aabnet, anmode vi Dem om at meddele os Underretning om, paa hvilken Maade Skolen er funderet samt at tilsende os Undervisningsplanen og en Anmeldelse om Elevernes Antal.

Kongeligt Kirkevisitatorium for Tørninglehn Provsti

K i e r.

C. E. M ü l l e r.

Det modtog følgende svar:

I Anledning af Kirkevisitatoriets Skrivelse af 12. ds. skal jeg herved underdanigst meddele følgende:

1. Skolen er funderet ad frivilligt Sammenskud af Beboerne.
2. Elevernes Antal er for Øjeblikket 12.

3. Skolen optager kun konfirmerede, i Vinterhalvaaret unge Karle, om Sommeren Piger. Undervisningsgenstandene ere: Dansk 6 T., Verdenshistorie 6, Geografi 5, naturvidenskabelig Fag 6, matematiske Fag 7, Skjønsskrivning 2, Kirkehistorie 1. De Elever, der ønsker det, beholder udenfor Skoletiden fri Undervisning i Tysk 4. Naar Undervisningen for Piger begynder til Sommer, ville en Del af de ovennævnte fag, som det ligger i Sagens Natur, ophøre at være Undervisningsgenstand og den Tid, der anvendtes paa dem, blive brugt til Haandarbejde.

Brøns d. 19. Nov. 1868.

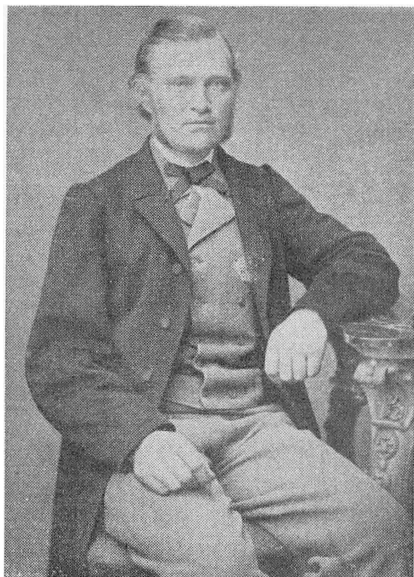
Underdanigst
L. Koch.

Imidlertid var undervisningen begyndt den 3. novembr. med et karlehold, hvis højeste antal i løbet af vinteren kom op på 16. Fagene var foruden de forannævnte også kemi og husdyravl, hvori der gaves undervisning af dyrlæge Pedersen, Skærbæk. Man blev dog i løbet af vinteren opmærksom på, at fagene var for omfattende, hvorfor de reduceredes noget det følgende år.

1869 den 3. maj begyndte et tre måneders kursus for piger. Antallet var 14, og fagene var dansk, regning, skrivning, historie, kirkehistorie, naturhistorie, geografi, tegning og håndgerning.

Alt tydede nu på at skolen var begyndt i det rigtige spor, dette har forstander Koch måske også ment og har derfor været meget opmærksom overfor mulige overgreb på hans gebet; en lille meningsudveksling mellem ham og tobaksfabrikant J. P. Junggren i Aabenraa kunne tyde herpå. Den 16. april 1869 sendte han J. P. Junggren følgende skrivelse:

Høistærede Hr. Junggren. I Berl. Tid. Nr. 86 af 14. ds. har jeg set et Referat af en Opfordring, De har ladet indrykke i „Freja“. Alt hvad der angaar Højskolesagen interessere mig naturligvis ifølge min Stilling i høj Grad, og efter Samraad med Formanden for Brøns Højskoles Bestyrelse, Møller Jacobsen, finder jeg mig foranlediget til at tilskrive Dem desangaaende, idet jeg sikkert tør nære det Haab, at jeg har misforstaaet ovennævnte Stykke, vil De ikke tage min Misforstaaelse ilde op. Sagen er, at det forekommer, at Ingen, der læser det omtalte Stykke kan faa nogen anden Forestilling, end at Oprettelse af en Højskole i Sundeved er noget saa nyt, at først derved gjøres et Forsøg paa at afhjælpe den Trang, som unægtelig maa føles, da „der ikke er levnet Slesvigs danske Befolkning en eneste højere Undervisningsanstalt“. Men det kan dog ganske vist ikke være Dem ubekendt, at her allerede i et halvt Aar har været en Højskole i fuld Virksomhed, ligesom Oprettelsen af en lignende er paatænkt i Haderslev Amt. Dertil kommer, at hvis jeg har forstaaet Deres Opfordring ret, vil De stifte en „slesvigsk Højskoleforening“. Imod dette Navn kan jeg ikke andet end protestere. Der bestaar allerede en Højskoleforening her med en ikke ubetydelig Kapital. Men uagtet den med langt større Ret kunde have antaget Navnet af „slesvigsk“ — thi dengang den blev oprettet, existerede der ingen anden i Slesvig — har den dog valgt en mere beskedene Benævnelse: „Brøns Højskoleforening“. I en Henseende kan det være os temmelig ligegyldigt, hvilken Titel en Højskoleforening for Aabenraa Amt fører, thi Skolen paa Sandbjerg og vi kunne ikke komme hinanden i Veien. Men der er en Ting, som vi broderlig burde dele, og uden hvilken næppe nogen af os vil udrette store Ting, og

Lydik Jacobsen.

det er hele det danske Folks Deltagelse og Interesse. I denne Henseende har deres Skoler stor Fortrin for vores baade ved sin Beliggenhed og derved og, at den har Ahlmanns Navn at støtte sig til. Men desmindre tør jeg tie stille til en offentlig Opfordring af en Mand med saa anset et Navn som Deres, hvorved det for Udeforstaaende maa komme til at se ud, som „Brøns Højskole“ ingen Betydning havde for Slesvig og for dem, der ikke kjende Forholdene, som om den ingen Agtelse nød. Betingelsen for, at de slesvigske Højskoler især i denne Tid kunne udrette Noget maa være et godt Forhold mellem dem indbyrdes. Jeg har allerede meddelt en Mand, som antager staar i Forbindelse med deres Højskole al Underretning, jeg saa mig istand til at give, om hvorledes vi havde indrettet os, og jeg har kun ventet paa, at de skulde vælge Lærere for at sætte mig i Forbindelse med dem, at vi kunne have Gavn af vore gensidige Erfaringer. Men for at et saadant Forhold kan opstaa, fordres der rigtignok ogsaa, at vi gjensidig tage noget Hensyn til Hinanden.

I Haab om, at De vil optage dette Brev som det er ment, som et venligt Forsøg paa at forhindre, at Noget skulde komme i Vejen for at vi alle i Endrægtighed kunde arbejde for vort Maal, forbliver jeg

Deres ærbødige
L. Koch.

At det i nogen måde har været en misforståelse fra forst. Kochs side, søgte J. P. Junggren ret omgående at klarlægge ved følgende gensvar:

Aabenraa 19. April 1869

Højstærede Herr Højskoleforstander Koch i Brøns!

Det gør mig ondt, at min Opfordring til at yde Bidrag til Højskolen i Sundeved er bleven opfattet saaledes af Dem og de Mænd, der med Dem arbejde for den samme gode Sag som jeg. At Deres Skole eksisterer, og at en lignende er paatænkt i Haderslev Østeramt, har jeg anset for at være saa almindelig bekjendt, at det

ikke er faldet mig ind, at man kunde lægge en saadan Mening i mine Ord. Opfordringen til at yde Bidrag har jeg jo ogsaa kun rettet til Beboerne af Aabenraa By og Amt, og Benævnelsen „slesvigsk Høiskoleforening“ har jeg slet ikke brugt, men kun sagt at det paa et Møde i Sønderborg var vedtaget at oprette en Høiskoleforening for Als, Sundeved og Omegn, og dette har været omtalt saavel i „Freja“ som „Dannevirke“ og B. Tidende“.

Jeg har i det Hele ved at skrive det omtalte Avertissement ikke tænkt paa, at det skulde gaa over i andre Blade end „Freja“, og jeg troer, at De kan være ganske rolig for, at nogen ved at læse det skulde antage, at det har været min Hensigt at udtale mig miskjendende eller nedsættende om Dem og Deres Virksomhed, hvilket ikke paa nogen Maade har været min Mening. De samme Blade, som have optaget mit Avertissement, have ogsaa bragt Meddelelse om Oprettelsen af Brøns Høiskole og ogsaa senere omtalt dens Virksomhed, saa jeg antager, at den Del af det danske Folk, der følger vor Sag med nogen Interesse, maa være godt nok bekjendt med diss Ting. Ved Ordene „at der ikke er levnet etc.“ har jeg kun tænkt paa Fortyskningen af Skolerne i Haderslev og Flensborg, om hvilken Sag jeg tidligere har udtalt mig paa lignende Maade.

Jeg haaber, at disse Oplysninger ville tilfredsstille Dem, men skal forresten gjerne, naar jeg atter offentlig omtaler denne Sag, benytte Lejligheden til at udtale mig paa en saadan Maade, at Muligheden af en Misforstaaelse kan blive hævet.

Med oprigtig Anerkjendelse af Deres patriotiske Virksomhed forbliver jeg Deres ærbødige

J. P. J u n g g r e e n.

Svaret må have været fyldestgørende for forst. L. Koch, idet senere brevveksling viser, at der er stillet forespørgsler og givet oplysninger om forholdene på de to skoler.

Imidlertid begyndte myndighederne at blande sig lidt mere i højskolesagen, idet forstander Koch den 22. april 1869 får en stævning til at møde på Haderslev landrådsamt fredag den 7. maj s. a.

Cand. theol. og Lærer ved Privatskolen i Brøns Herr Koch indstævnes herved til at give Møde paa Haderslev Landraadsamt Fredag den 7. Maj. d. A. om Formiddagen Kl. 11 for at godtgøre sine Kvalifikationer til at være Lærer ved bemeldte Privatskole samt for at give nærmere Forklaring m. H. t. den ved Skolens Indvielse holdte Tale.

Kirkevisitatoriet for Tørningehrn Provsti i Haderslev

K i e r.

M ü l l e r, const.

Dette sker da ogsaa, og en afskrift af protokollen heraf viser resultatet:

Skeet Haderslev, Landraadsamt, den 7. Maj 1869.

I Anledning af en Skrivelse fra den Kongelige Regjering i Slesvig af 9. April d. A. var cand. theol. og Lærer ved Privat Skolen i Brøns, Koch, indstævnet til Dags Dato at give Møde for Tørningslehn Kirkevisitatorium for deels at godtgøre sine Qvalificationer til at være Lærer ved bemeldte Privatskole og deels at give nærmere Forklaring med Hensyn til Meningen med nogle Sætninger, der indeholdes i den ved Aabningen af hiin Skole af ham holdte Tale.

Den indkaldte Herr Koch havde givet Møde.

Han angiver paa givne Anledning, at han er født i Vodder, at han har erholdt

sin Dannelse paa en dansk Skole, at han har studeret ved Københavns Universitet og at han derfra er demitteret 1861 med Characteren *haud illaurabilis* 1. Grad som theologisk Candidat. Efter hans Dimision har han først opholdt sig 1 Aar paa en Præstegaard paa Falster, dernæst har han i Aarene 1863 og 1864 været indkaldt og tjent som Soldat i sidste Krig. Derefter har han 1 Aar været Huuslærer hos Gaardejer Ravn paa Sjøllundgaard og har dernæst oprettet en Privatskole for Børn i Veistruprøi. — Siden Novbr. f. A. fungerer han som Forstander for Høiskolen i Brøns.

Angaaende sin Virksomhed fra sin Dimission fra Universitetet indtil nu, er han vel ikke i Besiddelse af Attester, men kan dog let forskaffe sig saadanne. Foruden Componenten virker kun en Seminarist Buch ved Højskolen i Brøns, som er demitteret fra Jellinge Seminar, og som sidst har været constitueret som Lærer i Kolsnap, Tørninglehn Provsti.

Forsaavidt der ogsaa i Høiskolen i Brøns vil blive optaget Pigebørn, da vil Componentens Hustru deeltage i Underviisningen, dog kun hvad Haandgjerning angaar. (Ved Oplæsningen bemærkedes, at det ikke er Pigebørn, men derimod voxne Piger, som skulle undervises, og at Underviisningen allerede er begyndt).

For at godtgjøre sin tekniske og videnskabelige Qualificationer til at lede Underviisningen, henholder Componenten sig til sit fremlagde Examensvidnesbyrd af 19. November 1861 fra det theologiske Facultet i København og lover at indlevere Afskrift saavel af bemeldte Vidnesbyrd som af sin Afgangsexamens-Attest fra Nykjøbing paa Falster.

Han erklærer sig tillige villig til at bibringe Attester angaaende sin tidligere Virksomhed.

Hvad den af ham ved Skolens Aabning holdte Tale angaar, da forklarer han paa given Anledning som følger: At han har betegnet Rødding Høiskole som Frøet til de øvrige Skoler, har den Betydning, at den her i Landet og i Danmark har været den første Høiskole, og at der først senere rundt omkring i Landet er oprettet Høiskoler. — Men Brøns Høiskole virker ikke i samme Aand, i hvilken Rødding Høiskole tidligere har virket, idet Componenten ikke henhører til den Grundtvigianske Retning, som har været ledende i Rødding Høiskole. — Ved at benævne Brøns Høiskole en dansk Høiskole, har han villet udtale, at Underviisnings sproget er dansk, og at Skolen er oprettet blandt en dansktalende Befolkning. —

Ved i sin Tale at have opfordret til at værne om og kjæmpe for det danske Sprog, har han ikke tænkt paa nogen speciel Fjende, men har villet udtale, at det danske Sprog heri Egnen var i en særdeles og større Fare end tidligere, nu da Egnen er forbunden med et stort Land, som er beboet af en stor dannet og tysktalende Befolkning. I denne Omstændighed finder han Anledning nok til at opfordre til Kamp for at værne for Modersmaalet, og naar han har sagt, at vi skulle sætte Livet ind i denne Kamp, saa er derved ikke tænkt paa nogensomhelst anden Modstand end den, Landets Love hjemler, men meget mere, at man aldrig maa ophøre at kjæmpe for sit Modersmaal.

Ved i Talen at sige: „at sætte sig et Maal for Øje og følge det i gode og i onde Tider“ ex. da ere disse Ord mente i Almindelighed, for at de Unge skulle bestræbe sig for at faa Eenhed i deres Stræben, hvad der bevises ved, at der staar talt om alle Livets Forhold.

Der blev herpaa meddeelt Comparenten, at Visitatoriet for Tørninglehn var udnævnt til opsynsførende Autoritet for Brøns Høiskole. —

Forelæst, ratihaberet og underskrevet.

L. Koch.

in fidem

(tegn) Kier

(tegn) Müller, const.

Herr Koch udbad sig Afskrift af forestaaende Protocol, hvilket blev ham bevilget.

(tegn) Kier

(tegn) Müller, const.

Afskriftens Rigtighed bekræfter

Hanssen

Protocolfører

Det næste resultat fulgte den 16. juli s. a., da kom provsten nemlig på visit til sognet og forlangte også at visitere på højskolen.

I højskolens protokol anfører læreren:

Den 16. Juli forlangte Provsten paa sin Visitats ogsaa at visitere Højskolen. Læreren maatte paa han Forlangende examinere Pigerne. Uagtet Provsten begyndte meget bidsk, fik alle Prøverne saa godt et Udfald, at han neppe kunde have nogen Grund til Anke.

Imidlertid lå bestyrelsen heller ikke på den lade side. Dens beslutning om at bygge en skolebygning medførte, at det nødvendige hertil måtte fremskaffes i form af byggeplads og materialer, og hertil savnedes frem for alt penge. Aktiekapitalen søgtes indbetalt. Fra Skærbæk sparekasse blev der skænket 600 rdlr. En byggeplads kunne fås hos kro- og gårdejer P. J. Møller på meget gunstige vilkår, og bestyrelsen, som nu bestod af L. Jacobsen (formand), apotheker Thaning, Skærbæk (kasserer), C. M. Clausen, S. Vollum og N. J. Bjerrum, Skærbæk, arbejdede nu ihærdigt på at få skolebygningen færdig til at kunne tages i brug til 3. nov. 1869.

De var nok klar over, at den forhåndenværende kapital langt fra var tilstrækkelig til foretagendet, så der måtte søges efter mulige kilder. Man vedtog så på et bestyrelsesmøde at medsende N. S. Schmidt, Havervadgaard, der rejste til København, et andragende til udenrigsminister grev Friis.

„Vi undertegnede danske Mænd i Nordslesvig tillade os at henvende os til Deres Excellence med Bøn om paa hvad Maade, det kan lade sig gøre at understøtte Højskolen i Brøns, for hvilken vi er valgt til Bestyrelse. Vi behøve sikkert ikke at udvikle, hvilken Betydning en Folkehøjskole har for os under de nuværende sørgelige Forhold, da Slesvig ikke har nogen eneste Dannelsesanstalt højere end Almueskole heraf er det, at vi her paa Egnen har sammenskudt en Sum Penge, hvorfor vi have opført en Bygning og Skolen har nu været i Gang et Aar, og vi har ikke havt saa lidt Tilfredsstillelse af den Virksomhed, den i den Tid har udfoldet.

Men det har store Vanskeligheder for at skaffe de fornødne Midler til at holde Skolen igang. Der er naturligvis ikke her saaledes som i Kongeriget Tale om nogen

offentlig Understøttelse. Tvertimod søger Autoriteterne at lægge os saa mange Hindringer i Vejen som muligt. Det er derfor, vi tillade os at anmode Deres Excellence om at komme os til Hjælp. Paa hvad Maade og af hvilke Midler Understøttelse skulde tilflyde os, kunne vi naturligvis ikke have nogen Mening om, men vi er forvissede om, at Deres Excellence, som tidt har vist, at De har et varmt Hjerte for vor Nød og føler Deltagelse for den Kamp, vi kæmper, om muligt ogsaa vil lade os tilflyde Understøttelse i en Sag, det er os saa magtpaaliggende at sætte igjennem“.

Det besluttedes ogsaa at indsende følgende andragende til amtsrådet i Haderslev.

„Undertegnede Bestyrelse for Brøns Højskole tillade sig at henvende sig til Haderslev Amtsraad med Bøn om Understøttelse. Vi behøver vist ikke at udvikle, at en dansk Højskole, særlig under de nuværende Forhold hører til de „nyttige Foranstaltninger“, som Amtsraadet efter sit Regulativ kan understøtte. Skolen er grundet ved Sammensked af Befolkningen. Efter at den største Del af den saaledes tilvejebragte Formue er anvendt til Opførelse af en Bygning, ejer den endnu c. 800 Rd. Den har bestaaet et Aar og har i afvigte Vinter havt 16 mandlige, i Sommer 14 kvindelige Elever. For tiden har vi atter 15 mandlige, men tro at turde forsikre, at den i Vinter idetmindste vil faa 20, da ikke alle de indmeldte endnu ere mødte.

Da Skolen har to faste Lærere foruden en Timelærer, vil det være indlysende, at den idetmindste i det første Aar ikke vil kunne bestaa ved Hjælp af Skolepengene (4 rdl. mndl.). Men vi vilde ogsaa anse det for meget uheldigt, hvis Skolen skulde nødes til at fortære sin Kapital. Dels vil dens Existens derved blive usikker, dels beror Skolens Fremtid for en stor Del paa, at vi ikke i mange Forhold nødes til at anvende utidig Sparsommelighed.

Vi ere saa meget mere blevne tilskyndet til at henvende os til Amtsraadet i denne Sag, som denne saa vidt vi vide, aldrig har anvendt noget af Amtsraadets Midler her paa Egnen. Hvor stor den givne Sum skulde være, maa vi ganske overlade til Amtsraadet at bestemme. Dog ville vi nævne den Sum, som formentlig vilde sætte Skolen istand til saa at arbejde uden Tab. Dette vilde formentlig kunne opnaas ved et Tilskud af c. 300 Rd, Rm.“

L. Jacobsen. N. S. Schmidt. Chr. Thaning. C. M. Clausen. N. J. Bjerrum.

Den 2. oktober 1869 havde vinterskolen for karle begyndt endnu i det lejede lokale med en halv snes elever den første måned. Til den 1. nov. toges den ny skole i brug, og elevantallet var nu 17, hvoraf 5 havde besøgt skolen forrige vinter, disse udgjorde første afdeling. En del af matematiktimerne blev nu af yngste hold anvendt til regning, da holdet i sin helhed ikke havde kundskaber nok til at kunne lære matematik med nytte. I marts måned dreves der stærkt på nivellering, landmåling og korttegning. Desuden gaves der af dyrlæge Petersen fra Skærbæk undervisning i husdyravl m. m. Skolen sluttede den 31. marts.

Sommerskolen for piger begyndte den 1. april 1870 med 8 elever, i maj var der 18. Det højeste antal var 10 i juni, medens ialt 21 piger havde besøgt skolen i kortere eller længere tid. Af eleverne havde 6

besøgt skolen den foregående sommer. Timernes fordeling var følgende: Geografi 3 timer ugentlig, danmarkshistorie 5, dansk 6, kirkehistorie 1, naturhistorie 4, regning 3, verdenshistorie 2, skrivning 2, tegning 3, sang 4, og håndgerning 9.

Sommerskolen sluttede den 31. juli 1870 og hermed blev i virkeligheden dens virksomhed som højskole afsluttet. Den 6. august modtog forstander Koch nemlig en skrivelse fra herredsfogden i Toftlund, der i korthed meddelte: »Undervisningen i den af Dem bestyrede Folkehøjskole hersteds bliver herved inhiberet.

p. t. Brøns, den 6. Aug. 1870.

Det kgl. Toftlund Herredsfogderi.

W i e s e, con.

Der blev nu gjort alvorlige forsøg på at få forbudet hævet, idet forstander Koch den 25. okt. s. a. sender en skrivelse til regeringen i Slesvig, hvori han, efter først at have gengivet ordlyden af herredsfogdens skrivelse, fremkommer med følgende andragende:

„Dette forbud andrager jeg herved underdanigst paa, at den høje Regering vil ophæve.

Højskolen i Brøns er stiftet af egnens beboere og opretholde den af deres egne midler, for at kunne lade deres voksne sønner og døtre, faa en udvidet undervisning. Det har ikke været os let at forstaa, at en saadan institution har kunnet betragtes som saa skadelig eller farlig, at det under belejringstilstanden er bleven anset for rigtigt at lukke den. Men nu, da den almindelige borgelige lov igen raader i Slesvig, er det vort sikre haab, at det ogsaa maa blive os tilladt at genoptage vor gerning. Jeg troer ikke at have begaaet nogen forseelse, der kunde betage mig den ret, enhver uberygtet mand har til at meddele undervisning; skolen er stillet under kirkevisitorisk tilsyn, hr. provst Möller har paa sin visitats ogsaa visiteret den, og det er mig tilkendegivet, at præsten her i byen har tilsyn med den. Men ingen af disse autoriteter har nogensinde med et ord tilkendegivet nogen misfornøjelse med min virksomhed eller forlangt, at jeg skulde forandre den af mig brugte fremgangsmaade.

I betragtning heraf har skolens bestyrelse paalagt mig at andrage om, at skolens genaabning maa blive tilladt.

Underdanigst

L. Koch.

Det trak ud med regeringens besvarelse, hvorfor bestyrelsen i dec. indsendte bøn om at få en afgørelse i sagen:

Til Regeringen i Slesvig!

Under 25. oktbr. har forstanderen for Brøns højskole paa vor anmodning indgivet et andragende om, at det gennem herredsfogden i Toftlund under 6. aug. udstedte forbud mod at genoptage undervisningen i højskolen atter maatte hæves.

Da der til dato ikke er kommet noget svar herpaa, henvende vi, som bestyrelse for Brøns højskoleforening, os atter til den høje regering med den underdanigste begæring, at der maatte meddeles os eller forstander Koch et svar paa det nævnte andragende. Vi kunne ikke tro, at regeringen vedblivende vil lægge hindringer i vejen for, at vi sørger for at skaffe ungdommen en udvidet undervisning paa vor

egen bekostning. Men skulde dette dog mod vor forventning være tilfældet, da ansøge vi regeringen om at meddele os, om det er selve den af os oprettede skole, som anses for saa skadelig for det offentlige vel, at vi skulle tvinges til at nedlægge den, eller om det er den nuværende forstander, der ikke maa bestyre den, saa det altsaa kunde været os tilladt at fortsætte skolens virksomhed med en ny forstander.“

Dette har nok bevirket, at regeringen ønskede oplysninger gennem herredsfogderiet i Toftlund, hvorfor dette igen henvendte sig til Møller L. Jacobsen om fremsendelse af disse. Svaret herpå blev en ret forbeholden meddelelse af 10. dec. -70:

Herredskontoret i Toftlund!

Møller Jacobsen har anmodet mig om•at besvare en ham under 8. ds. fra det kgl. Herredsfogedkontor i Toftlund tilstillede Skrivelse. Jeg skal i den Anledning bemærke, at jeg ikke er istand til at meddele Elevernes Fødested, Fødselsdatum og fulde Navn, da disse Ting ingen Interesse have for Skolen og derfor ikke er mig opgivne. Til denne Vinter var ingen Elever indmeldt, da Skolen alt blev forbudt d. 6. Avg. Ifjor Vinter var Skolen besøgt af følgende Elever: (Herefter følger elevernes navne).

Underdanigst

L. K o c h.

Under 3. januar 1871 modtog forstander Koch endelig et svar fra regeringen i Slesvig; det blev et afslag. De nærmere omstændigheder ved affæren belyses bedst ved en artikel, som forstander Koch indsendte den 10. januar til offentliggørelse i »Dannevirke«. Efter heri først at have redegjort for sagens hidtidige forløb fortsætter han: »Under 3. ds. har regeringen sendt mig følgende tyske skrivelse, som jeg dog af hensyn til »Dannevirkes« læsere meddeler i oversættelse: »I anledning af den af Ds. velbh. under 25. oktober f. a. indsendte ansøgning om at måtte genåbne den såkaldte folkehøjskole i Brøns, have vi først forskaffet os oplysning om de unge menneskers forhold, som hidtil have besøgt denne skole. Det har vist sig, at samtlige 16 elever fra Nordslesvig, som i forrige vinter besøgte denne skole, have opgivet deres ret som preussiske statsborgere, idet de have erklæret at ville flytte til Danmark (durch Declarirung ihrer Uebersiedelung nach Dänemark). Dette resultat beviser tilstrækkelig, at den af Dem ledede anstalt ikke har gjort sig det til opgave at uddanne den ungdom, der skal undervises i den til nyttige statsborgere på det ved de nuværende forhold givne grundlag, således som det må kræves af enhver i den preussiske stat oprettet undervisningsanstalt, men at det tværtimod har været undervisningens bestræbelse og formål at gøre eleverne fremmede for den nuværende statsorden og at unddrage dem de forpligtelser, som samme pålægger dem. — — Regeringen kan ikke selv yde disse bestræbelser understøttelse ved at tillade skolens genåbning under

Deres ledelse, og vi kunne derfor ikke tilstede, at Ds. velbh. genåbner skolen.

Den kgl. regerings afdeling for kirke- og skolevæsen. — Ehrmann.

Det er, som enhver, der blot nogenlunde kender forholdene, vil vide, langt fra, at skolen kan tilregne sig nogen del i, at dens elever have ladet sig omflytte i den danske rulle. Det kan ikke være den kongelige regering ubekendt, at det her på egnen er tilfældet med alle værnepligtige; der er her ikke en mand fra hvert andet sogn, der for tiden kæmper under den preussiske fane, og enten de omtalte unge mennesker have gået eller ej, ville de dog nu have været danske undersåtter. Men selv om de fejlagtige forudsætninger var rigtige, er det en opfattelse af statsretten, som vi ganske vist ere vant til at se i mådelige tyske aviser, men som dog må forbavse, når den findes i en regeringsskrivelse. Thi retten til at lade sig overføre i dansk rulle er som bekendt grundet på en traktat, og det kan ligeså lidt være nogen forbrydelse at bruge den som at råde andre til at bruge den, og når skrivelsen forlanger, at de slesvigske højskoler skulle uddanne deres elever til »nyttige statsborgere på det ved de nuværende forhold givne grundlag« (auf der, durch die gegenwärtigen Verhältnisse gegebenen Grundlage), så ved jeg ikke rettere end at grundvolden for de nuværende forhold her i Slesvig er den femte artikel i Pragfreden, og det kunne unægtelig ikke falde mig ind at lære ungdommen, at de skulle være gode Preussere, når Hs. maj. kongen har givet det højtidelige løfte, at de selv måtte råde for, om deres land skulle høre til Preussen eller Danmark. Det er dog næppe nogen urimelig forudsætning, at dette løfte vil blive opfyldt, inden de unge, der har besøgt skolen, selv bliver mænd. Dette er altsammen sagt tit nok, og jeg er ikke så sangvinsk at tro, at det skulle gøre noget indtryk på regeringen. Men det er at håbe, at de nordslesvigske medlemmer af provinsialdagen i næste samling ville tage sig af denne sag. Den berører provinsens højeste interesse, så vist som det bliver umuligt for de danske nordslesvigere at skaffe deres børn en bedre undervisning, når denne skal gå ud på at gøre dem til »nyttige statsborgere« på den måde, som regeringen forstår dette. En sådan undervisning kan ingen virkelig dansk lærer give, og ingen danske forældre kan være tjent med at lade deres børn nyde den.

Brøns højskole må altså *foreløbig* standse. Men den dag kommer nok, da den kan åbne igen; thi om end sværdet skar traktater i stykker for fode, så glemmer han dem ikke, i hvis navn de ere besvorne, »han, som bor i himlen, ler, Herren spotter dem«, og derfor er det bedre at være afmægtig og svag med retten på sin side end stærk med uretten; thi »retten skal nok stå i enden«.

Brøns, den 10. januar 1871.

L. Koch.«

Endnu et sidste forsøg gør forstander Koch på at få forbudet hævet ved at henvende sig til kultusministeriet, hvilket sker ved en skrivelse af 20 januar 1871. Han gør heri ligesom overfor regeringen i Slesvig indgående rede for, hvordan sagen forholder sig og slutter med følgende Anmodning: »Det er nu min underdanigste anmodning til det høje ministerium, at det ville ophæve det herved imod mig rettede forbud. Jeg formår ikke at indse, at jeg har gjort noget, der skulle kunne berøve mig den ret, jeg har ifølge § 22 i forfatningen. Selv om det, som det synes efter regeringens skrivelse, var en forseelse at tilråde folk at benytte den ret, der efter traktaten i Wien tilkommer den til at vælge, om de ville være danske eller preussiske undersåtter, er jeg ikke skyldig deri. Regeringens oplysninger have desuden været unøjagtige; ved en den 17. ds. heri Brøns afholdt session har en af skolens elever (Hans Jessen Barsballe fra Birkelev) indstillet sig, og det er mig ubekendt, om alle de andre ere overflyttet eller ej. Rimeligt nok er det, at det er tilfældet, da næsten alle værnepligtige her have ladet sig omflytte i dansk rulle. Men det er en sag, der er mig ubekendt og uvedkommende.

Det forekommer mig således utvivlsomt, at der er sket mig en uret ved at min skole nu i et halvt år har været standset, og de grunde, hvorved denne standsning skulle forsvares, holde ikke stik. Hvis, som det synes, efter regeringens skrivelse er meningen, at min skole skal forbydes, fordi den er dansk og jeg en dansk mand, da må jeg finde mig deri; thi det er et faktum, jeg skal være den sidste til at benægte. Men jeg kan ikke tro, at det høje ministerium vil formene den ublandet danske befolkning her under de nuværende midlertidige forhold at oprette og ved egne midler opretholde danske undervisningsanstalter for ungdommen, men dette kan ikke ske, når den ikke må lade dem bestyre af danske lærere.

Endnu skal jeg kun tilføje, at jeg er en født slesviger og slutte med den underdanige anmodning, at det høje ministerium vil indrømme mig, hvad der formentlig er min forfatningsmæssige ret, at fortsætte folkehøjskolen i Brøns.

Underdanigst

L. Koch.

Svaret herpå kendes desværre ikke, men det har nok ikke været imødekommende. Der findes kun en kort bemærkning om, at der er givet bestyrelsen tilladelse til at genåbne skolen, men ikke med Koch som forstander og lærer. Grundet herpå har man renonceret på tilladelsen, og overenskomsten med cand. theol. L. Koch blev ophævet til 1. maj 1871.

Det blev nu et stort spørgsmål, hvad der skulle gøres med skolen.

Bygningerne stod færdige til at modtage en interesseret ungdom, en hel del bøger fremskaffet ved køb eller gave stod til afbenyttelse, den ret store have var i den bedste orden, men det hele stod ubefolket og dødt. —

Den sidste generalforsamling, før regeringens dom var faldet, melder selysagt ikke noget særligt. Formanden Lydik Jacobsen gav oplysninger om den med P. J. Møller oprettede lejekontrakt af jordlodden, hvorpå højskolen var bygget. Til anlæg af haven var medgået 100 rdl. Der var ikke tegnet mange aktier, men indkommet en del gaver. Det reviderede regnskab viste en beholdning på 450 rdl. Til bestyrelsen valgtes L. Jacobsen, N. S. Schmidt, Cl. Clausen, M. Petersen og L. Jensen. — Den næste generalforsamling den 5. nov. 1871 beretter endnu mindre; kun at bestyrelsen genvalgtes.

At der alligevel også ude i Højskoleforeningen fandt drøftelser sted angående højskolens fremtid, derom vidner den næste generalforsamling, en ekstraordinær, som afholdtes den 5. januar 1872. Formålet var at forhandle om højskolens salg, og mødte var foruden bestyrelsen 55 aktionærer. M. Petersen, Haved, valgtes til dirigent, og ordet gaves derefter til formanden Lydik Jacobsen, som derefter fremkom med følgende redegørelse:

Eftersom der fra flere sider var udtalt det ønske at få skolebygningen solgt, så havde bestyrelsen, skønt den strengt taget ikke var forpligtet dertil, da der ikke forelå noget andragende fra 10 medlemmer om en sådan overordentlig forsamling, alligevel sammenkaldt et møde for at få spørgsmålet behandlet og taget beslutning derom. — Hvad først pengespørgsmålet angik, da var foreningen pligtig til, hvis den solgte skolebygningen, at udbetale Jepsen Møller 300 rd. for grunden; de 600 rd. som Skærbæk Sparekasse havde skænket til hjælp ved bygningens opførelse måtte blive foreningens ejendom, sålænge den bestod som sådan, og foreningen var ikke opløst, fordi bygningen blev solgt, eller fordi to trediedele af dens medlemmer stemte for dens ophævelse, den måtte efter hans opfattelse bestå, sålænge man ikke eenstemmig vedtog dens ophævelse. Foreningens medlemmer ville således heller ikke kunne få den forhåndenværende kapital fordelt mellem sig, den havde bestyrelsen rådighed over; efter et løseligt overslag var der nok endnu 10 rd. af hver aktie.

Der var en anden side af sagen, som han også ville fremhæve, den politiske nemlig. Det måtte erkendes af enhver, at en dansk højskole i Nordslesvig, hvis hovedformål måtte være at give de besøgende kærlighed til modersmålet, og hvad dermed står i en så nøje forbindelse i vort gamle fædreland, måtte betragtes som en politisk institution, således blev den da også betragtet både af vore venner og fjender; men

nu vidste vi, at for at nå opfyldelsen af vort håb, genforeningen med vort gamle fædreland, var det en ufravigelig pligt for os at lade dette vort håb skinne igennem ved enhver lejlighed; den preussiske statsmand Bismarck havde selv sagt, at når nordslesvigerne ideligt vedblev at tilkendegive, at de ikke ville være preussere, så var der ingen grund længere til at holde på dem. — Når vi nordslesvigiske mænd her i dag ville beslutte os til at ophæve eller sælge skolen og opgive højskolesagen, den samme sag, som vi for 3 år siden under væsentlig de samme betingelser vare for at sætte igang, da ville dette være et bedrøveligt tegn på nordslesvigernes udholdenhed og troskab mod det gamle, da ville vore venner få en slet forestilling om os, og vore fjender ville le os ud og håne os. Han ville derfor indstændigt bede forsamlingen om ikke at stemme for skolens salg; men for at gøre endnu et forsøg med at sætte den igang. Hvis dette skulle mislykkes, kunne man indtil videre leje den ud, derved ville renten af den endnu forhåndenværende kapital omtrent indkomme. —

Larsen Brandrup gjorde en kort bemærkning om det overraskende for ham i, at bestyrelsen kunne råde over foreningens midler, men blev imødegået af Jacobsen. Mathias Petersen oplæste lovene. Lærer Buch lagde forsamlingen på sinde, hvor urimeligt det var allerede nu at sælge skolen. Mathias Petersen henstillede til forsamlingens afgørelse, om de, som ikke havde betalt det fulde aktiebeløb, skulle være stemmeberettigede; dette blev vedtaget. Da ingen flere begærede ordet, blev spørgsmålet om skolen skulle sælges, sat under afstemning og forkastet med 31 stemmer mod 27. —

Dermed sluttede forhandlingen —

L. Jacobsen.

Resultatet blev altså, at højskolen, forbudet til trods, ikke blev opgivet. Sønderjyden har aldrig så let opgivet håbet, og paragraf 5 var endnu ikke ophævet; der kunne igen komme andre tider. Man måtte så for det første se at udnytte bygningen på anden måde, så den måske kunne forrente den investerede kapital. Den forsøgtes udlejet, og skønt den egentlig ikke var indrettet til formålet, blev der dog udlejet flere partier måske nok til enlige folk. En tid blev den også udnyttet til afholdelse af gudstjenester. Der gik et par år på den måde, men efterhånden syntes der at blive mere stemning for salg af højskolen og ophævelse af foreningen. I regnskabet for 1875 ses, at købesummen for jordlodden, hvorpå skolen var bygget, bliver udbetalt til P. J. Møller, ifølge lejekontrakten en betingelse, når højskolen blev nedlagt. — 3 år efter sælges bygningen for 5400 mk., inventaret stilles til auktion og til 1. maj 1879 gøres regnskabet op. Restbeholdningen opføres til 5226,55 mk., som skal fordeles på 137 aktier.

Regnskabet er undertegnet af L. Jacobsen, formand og kasserer. Brøns Mølle, 12. maj 1879. — Det er revideret og befunden rigtig af Niels Bejer, Vangsbo, 12. maj 1879.

Det er vel nok optimistisk at antage, at højskolen i det korte spand af tid, den fik lov til at virke, skulle have efterladt sig varige spor iblandt egnens befolkning. Alligevel er der noget, der tyder derpå, i hvert fald ser det ud til, at de unge mennesker, der havde besøgt højskolen, blev de mest vågne og udholdende i kampen for at bevare det danske modersmål og sindelag. Udsigterne til, at det kunne nytte noget, var ikke lyse. Den 11. oktober 1878 blev ifølge traktaten mellem Preussen og Østrig paragraf 5 ophævet uden at tage hensyn til tredje part, og de preussiske myndigheder havde tydelig nok vist, at de ikke agtede at slippe det annekterede Nordslesvig, men gøre det til en varig bestanddel af det stortyske rige. Dette lykkedes dog ikke, tværtimod.

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

En fattigbegravelse i Sønderborg 1657

Den 1. januar 1657 døde Marina Dantzers, som i sine sidste leveår havde haft fri bolig og ophold i Sønderborgs St. Jørgens hospital. Hun var vel nok enke efter den Frantz Dantzers, der var afgået ved døden i november 1728. Omkostningerne ved Marina Dantzers begravelse var følgende: Pagel Sniddeker fik for ligkisten 3 mark; for kønrøg og søm 3 skilling; hr. magister (Nicolaus Brandt) 1 mark; mændene, som bar hende, 1 mark; til vægterne for at grave graven 13 skilling, og endelig fik Matz Reggelsen 4 skilling for at gå omkring og indbyde til begravelsen. De samlede udgifter var således 6 mark 4 skilling.

Kilder: Indsat seddel i Sønderborg hospitalsregnskaber 1656—57 og kirkens regnskabsbog 1728.

Tolvmandsgilde i Hagenbjerg præstegård

Jørgen Knudsen fra Ketting, der fra 1835 til 1861 var sognepræst i Hagenbjerg, måtte i 1836 som tiltrædende præst gøre sit tolvmandsgilde. Det gik ved dette til som ved bøndernes årlige tolvmandsgilde. Nabokonerne gik i køkkenet, og murermester Peter Jørgensens hustru var kokkekone. Til gildet var alle tolv mænd med deres hustruer indbudt, desuden familien og den største del af byen. Ligesom til hvert andet bondegil-

de bar man høns, æg, smør, fløde, mælk og skinke, og der opvartedes med suppe, kød med peberrodssauce, steg og kage i stedet for risengrød. Desuden fik man så megen vin, man kunne drikke. Efter middagen blev der serveret kaffe, og i det smukke vejr foretoges en lille køretur. Til sidst opvartedes der med brød og koldtskinke, hvorefter gildet sluttedes. I denne tid var student Theodor Matthiesen fra København på besøg i præstegården. Han morede sig fortræffeligt over dette gilde, og var til ikke ringe nytte, da han ydede en god hjælp ved forberedelserne til festen og under sammenkomsten bidrog sit til at fremkalde en gemytlig stemning.

Kilde: Chr. Knudsens samlinger til en familiehistorie, II. bind.

Anm.: Den nævnte student Theodor Matthiesen var søn af professor Boy Matthiesen og Anna Sophie Magaard. Søsteren Ulrikke Johanne blev 1838 gift med Holger Fangel, fra 1861 til 1885 sognepræst i Hagenbjerg.

Chr. Maibøll.

Udvisningsgilde i Hagenbjerg præstegård

I den tid, da Jørgen Knudsen var sognepræst i Hagenbjerg (1835 til 1861), plejede skovrider Bernstorff fra Lyksborg hen på efteråret at komme til Fægtenborg ved Nordborg for at udvise brænde i regeringens skove og viste da med det samme ud i skoven til Hagenbjerg præstekald, der var på 37 tønder land. Der var da altid et stort gilde for ham i præstegården, til hvilket ikke blot han og justitsråd Riegels med hele sin familie var indbudt, men også skovrider Grotrian på Nygaard foruden flere. Da vankede der gerne en del gode retter og flere slags vine; thi herpå satte man i Fægtenborg (Riegels) altid stor pris, og da Hagenbjerg præstegård vedblev at bevare sit gode navn for gæstfri modtagelse og god beværtning, så kom denne familie der meget ofte og vedblev at nære oprigtig velvilje og hengivenhed for huset. Til udvisningsgildet måtte man altid passe på, at frøken Hoffmann, en svigerinde til justitsråden,

kom til at spille l'hombre sammen med overførster Bernstorff, ellers blev det ikke gode optaget.

Kilde: Chr. Knudsens samlinger til en familiehistorie, II. bind.

Et fattigt hjems indbo 1740

I året 1737 blev forsørgelsen af de trængende i Ulkebøl sogn ordnet således, at alle bønder og kådnere i hvert kvartal skulle yde et fast bidrag til fattigkassen, mens man hidtil havde klaret sig med klingpungpengene (omtrent 14 rigsdaler) og de penge, der indsamledes ved bryllupper og andre fester. Blandt de fattige fandtes Lorenz Friis i Ulkebøl, en gammel afdanket soldat, der af præsten og tolv mændene fik tilkendt 15 mark årlig. Hans indbo var efter takseringen følgende:

En seng, der består af	
to dyner, en hoveddyne og fire små puder, to par bleer ...	9 mark
En stålgrøde ...	2 —
En messingkedel ...	3 —
To stole ...	6 skilling
En liden disk ...	6 —
En fjerding ...	12 —
To bætter ...	4 —
2 baljer, en tønde og en kålbøtte ...	2 —
Et syskrin ...	2 —
En bismar og en mangelstok ...	3 —
En økse og en pande	6 —
En kedelring og en tang, et spindehjul, et haspetræ og garnvinde ...	1 —
Ialt ...	19 mark 10 skilling

Lorenz Friis må være død før 1757 (lakune i begravelsesregisteret fra 1723 til 17. april 1757). Hans navn findes heller ikke i jordebogen ved amtsforvalter Lobedantz fra 1722, ligesom han mangler i oversigten over kådnere og inderster i Als sønderherrer fra 1734. Hans hustru er vel nok den Elsabe Lorentzes fra Ulkebøl, der begravedes den 25. februar 1759.

Kilde: Fattigsager Ulkebøl 1737—1742, C III 6, nr. 570, Landsarkivet i Åbenrå.

Chr. Maibøll.

I efteråret udkom:

N. Black Hansen: Åbenrå annaler 1524, 1584—1694 (72 sider)
som nr. 14 af Historisk Samfunds skrifter.

Det drejer sig om udgivelsen, oversættelsen og kommentering af et vanskeligt læseligt håndskrift, der opbevares på universitetsbiblioteket i Kiel, og som giver værdifulde oplysninger vedrørende sønderjydske personal- og lokalhistorie i det 16. og 17. århundrede. Flere steder findes malende skildringer af tidens mennesker og tilstande.

Prisen er for medlemmer 4 kr. Bogen bestilles hos samfundets kasserer, Frilandsvej 21, Tønder. Bogladeprisen er 6 kr.

Tønder gennem tiderne I-II 25 kr., bogladepris 37,50 kr.

Fink og Hvidtfeldt: Vejledning i studie af Sønderjyllands historie
4 kr., bogladepris 8 kr.

Peter Kr. Iversen: Vejledning for sønderjydske lokalhistorikere
2 kr., bogladepris 3 kr.

Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark
6 kr., bogladepris 10 kr.

Nordslesvig efter genforeningen, 7 radioforedrag
3 kr., bogladepris 4,50 kr.

Se iøvrigt den fuldstændige liste over samfundets publikationer i Sønderjydsk Månedsskrift novembernummer.

Medlemmer får 33¹/₃ % rabat ved samlet køb på 25 kr. og derover. Bøgerne rekvireres hos samfundets kasserer, adjunkt Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder, tlf. 2 18 81.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9--12 & 2--4
Lørdag 9--1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.
3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
orgine Abildgaard. Anna Krogh.

HABITTER
skræddersyet efter mål
Thomas Hansen & Son
Padborg . Telf. 9233

HEJMDAL
Landsdelens Blad

pare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Paul Thomsen
Krusaa
Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

Restaurant **Grænsen**
C. Heiselberg
Krusaa

ønderjyllands Kreditforening
Haderslev

MORSØ STØBEGODS
AKTIESELSKABET
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

SønderjydsK
Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

Haslev
Gymnasium

Kostskole for Drengene
Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til *Peter Kæste*
Rektor, Haslev

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

VALLEKILDE
Folkehøjskole
Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

Bogtryk . Bogbind
Th. Laursens Bogtrykkeri
Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

Tønder Landmandsbank A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby